

A pánszláv gondolat legkeményebb képviselői Közép-Európában a csehek: Masaryk, Karel Kramar. Nem szabad megfeledkezni az olyan szervezetekről, mint a Slovenski Jug (Szláv Dél), a Narodna Odbrana (Nemzeti Védelem). Érdekes analógia, hogy a szerbek küldetésüket a „szláv Piemont” jelzős szerkezettel fejezi ki, érzékeltetve ezzel a délszlávok egységesítésére vonatkozó, az orosz támogatásra számító nemzeti törekvéseket.⁸ A pánszláv gondolat történelmi okok miatt a lengyelek számára idegen maradt.

Az 1917-es forradalmi fordulat és az azt követő évek az orosz birodalmi gondolat apályát jelentik. A bolsevikok elfordulnak a pánszlávizmustól, amelyet egy időre a proletár internacionalizmus és a világforradalom helyettesít. Hamar kiderül azonban, hogy „a múltat nem lehet végleg eltörölni”, ahogy a szovjet himnuszként használt Internacionálé sorai fogalmazzak. A nacionalizmus a szovjet államnacionalizmus formájában újra felüti a fejét. A második világháborút a szovjet–orosz történelem a Napóleon elleni harc eredményeire emlékezve nagy honvédő háborúnak nevezi, ahogy Kutuzov hadainak küzdelmét is hívták. Sztáliné számára újból értékessé válik a pánszláv–orosz –pravoszláv örökség. Az ortodox egyház az ateista rendszer kiszolgálója lesz. Minden egyházi közösséget utasítottak arra, hogy imádkozzanak a „bölcshöz”, akit „Isten helyezett nagy nemzetünk élére”.⁹ Új himnusz születik, amelyben a nagy Oroszország kovácsolta szétbonthatatlan frigről van szó, jelezve a pánszláv érzések felébredését. Ezt a himnuszt éneklék ma is a FÁK Oroszországában.

A második világháború után szuperhatalmi pozícióba került Szovjetunió, benne szovjet-Oroszország kül- és belpolitikájának szeszélyes cikcakkjai elvezetnek a birodalom összeomlásához. Vajon megszűntek-e a régi álmok, régi vágyak? Él-e még a nosztalgia az egykori nagyság, hatalmi rang után? A pánszlávizmus veszélye fenyegeti-e tovább a FÁK keretei között és körül élő kis népeket? Az előző továbbgondolkodásra érdemes kérdésekre keresi a választ Gecse Géza könyve. Ez teszi a művet érdekessé, olvasmányossá, melynek szemléletességét az illusztrációk is elősegítik.

Dr. habil. Bertalan Péter PhD

KÓKAI SÁNDOR (SZERK.):
A Délvidék történeti földrajza
 Nyíregyháza 2006, 314. p.

A közelmúltban jelent meg Kókai Sándor szerkesztésében „A Délvidék történeti földrajza” c. konferencia kötet, amely a Nyíregyházán megrendezett tudományos konferencia előadásait foglalja magába. A kötet 22 önálló tanulmányon keresztül mutatja be a Délvidék társadalmi-gazdasági- és természetföldrajzi viszonyainak alakulását.

Az első tanulmány Boros László nevéhez fűződik, aki a Bánát szőlő- és borgazdaságának történetét tekinti át 1790-től 1920-ig. Részletesen kitér a szőlő termőterületének változására és a bortermelés alakulására, nagy hangsúlyt fektetve a filoxeravész pusztítására, amely a Bánát területét is jelentősen érintette. Munkáját jól áttekinthető térképekkel, táblázatokkal szemlélteti.

A második tanulmány Bottlik Zsolt munkája, amely a magyarországi horvát kisebbség etnikai-földrajzi sajátosságaira tér ki. Tanulmánya három részre tagolódik: 1990-es évek előtti időszak, az 1990-es évek, és végül napjaink horvát etnikai térszerkezetét tárja az olvasó elé. Mindezeket kartogramokkal és kartodiagramokkal szemlélteti.

⁸ I. m. 183–184. o.

⁹ I. m. 229. o.

A következő munka Csoma Zsigmond munkája, aki a szerémségi borvidék múltjáról villant fel egy részletes képet. Bemutatja a borvidék természeti adottságait, továbbá a bortermelés gazdasági jelentőségét e térség életében.

Frisnyák Sándor professzor munkájában a kultúrtáj kialakulását és a gazdaság térszerződését mutatja be a középkori Magyarországon. Hangsúlyozza, hogy a kultúrtáj kialakítását-fejlesztését a korábbi geográfusok a magyarságnak tulajdonították, de az 1980-as évektől a kultúrtajt a régiók (Kárpát-medence) népeinek közös alkotásaként értékelnek. Ugyanakkor a gazdasági térszerződés a kezdeti stádiumban spontán folyamat, amely a regionalizálás tudatos építkezéseiként lehet értékelni.

A következő tanulmány Frisnyák Zsuzsa munkája, amelyben a Délvidék árutermelő kistérségeit és a vasúthálózat területi sajátosságait tárja az olvasó elé. Munkájában bemutatja azokat a területeket, amelyeket nem érintett vasútvonal (1895), továbbá a délvidéki vasúti-áruforgalmának szerkezetét területi bontásban. Mindezeket gazdagon illusztrált kartogramokkal is szemlélteti.

Gulyás László munkája „A Délvidék regionális fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái” címet viseli, amelyben kitér a Délvidék nevezéktani problémáira, és részletesen elemzi az adott térség helyzetét a dualizmus korától egészen napjainkig.

Hajdú Zoltán a Délvidék értelmezésének, lehatárolásának földrajzi problémáira, a lehatárolás és az értelmezés sokszínűségére tér ki, a különböző időkereszmetszetekben. Hangsúlyozza, hogy „az igazi kérdés az, hogy eltérő térszemléleti, különböző érzelmi bázison az érintett területek eredményesen együtt tudnak-e működni, s közösen megtudják-e haladni a szemléleti, s egyben elválasztó vonalakat is”.

Jankó Annamária igen érdekes és értékes témát választott, amelyben a 18. századi Temesi Bánság térképezését mutatja be, különös tekintettel az első katonai felmérésekre. Mindezeket különböző méretarányú térképekkel is jól szemlélteti.

Kitanics Máté és Kolutác Andrea szerzőpáros munkája felvázolja a bunyevácok Bácskában irányuló migrációját a 16–18. században, jelentős mértékben támaszkodva az akkori összeírásokra.

Klamár Zoltán Magyararkanizsa és vonzáskörzetének etnikai térszerkezetét és gazdasági kapcsolatháló változását tárja az olvasó elé, mindezt a 20. század tükrében. Munkájában részleteiben elemzi a település és vonzáskörzetének etnikai összetételét, annak változását, továbbá kitér a természetföldrajzi adottságokra és nem utolsósorban a térség tanyatípusaira is.

Kocsis Károly munkája a mai Vajdaság etnikai térszerkezetének változásait elemzi a 15. és a 18. század vége közötti időszakban. A 15. század első felében a háborús pusztítások és az ehhez kapcsolódó menekülthullámok miatt rendkívül gyér népességű, csaknem teljesen szerb falusiak és muzulmán városiak által lakott területté vált. A 18. században az önkéntes és szervezett migrációk eredményeképpen elvesztette korábbi domináns magyar, majd szerb etnikai jellegét és ezáltal etnikai és vallási tekintetben legtarkább, multikulturális jellegű régiójává vált hazánknak.

A következő tanulmány Kókai Sándor munkája, melynek címe „A Bánát szerepe és jelentősége a történelmi Magyarország gazdaságában”. Munkájában a szerző a Bánát gazdaságának elemző bemutatását tárja az olvasó elé az 1910-es évekre vonatkozóan. Külön kitér a mezőgazdaság térszerkezetére, az aktív keresők, a szántóterület, a fontosabb mezőgazdasági termények, az állatállomány alakulására, továbbá a bányászat, a kohászat helyzetére, a banki és pénzügyi szektorra, valamint a Bánát közlekedésére is. Az elemzést jól áttekinthető táblázatokkal és kartogramokkal is szemlélteti.

Nagy Mariann az 1857-es népszámlálás adataira támaszkodva mutatja be a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság foglalkozási szerkezetét. A szerző azt vizsgálta, hogy a foglal-

koztatottak tükrében a Habsburg birodalom egyes tartományai és régiói milyen adottságokkal indultak neki a közös piac területén kibontakozó modern gazdasági növekedésnek. Bemutatja a keresők arányának alakulását a nemzetgazdasági ágak alapján (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem).

Nagy Miklós Mihály a Délvidék geopolitikai helyzetével, elméleti megközelítésével foglalkozik. A szerző a tanulmányban „A Délvidéket mint geopolitikai puffer” elsősorban geográfiai módszertani problémaként közelíti meg, hogy ily módon érzékeltesse, mintegy a táj más tájakhoz viszonyított védelmi funkcióján át, a katonai és a katonaföldrajzi, geopolitikai nézőpont érvényesítésének lehetőségét a történeti földrajzi kutatásokban.

Paládi-Kovács Attila munkája „Tájépítés és nemzetiség a Dél-Bánságban (1880–1914)”. A szerző munkájában elemzi a térség természeti viszonyait és a magyar lakosság településenkénti alakulását.

Remenyik Bulcsu tanulmánya „A Dráva-szabályozás és hatása a környék mezőgazdaságára”. A szerző munkájában kitér a folyószabályozás problémáira, illetve a mezőgazdasági termelésre gyakorolt hatására.

Silling István a Dunatáj földrajzi elhelyezkedéséről, a régió (Dunatáj) településeiről (Bezdán, Kupuszina-Báckertes, Szilágyi, Doroszló, Gombos), társadalmi-gazdasági helyzetéről nyújt áttekintő képet. A Dunatáj elnevezés a szerző szerint a történelmi földrajz kutatásaiban eddig nem fordulhatott elő, s a Vajdaságban ma zajló kutatások is csak újabban használják, s inkább a Nyugat-Bácska megnevezéssel illetik.

Sipos Anna Magdolna a Délvidék nemzetiségi összetételével, illetve a Julián Egyesület megalakulásával, iskolaszervező, könyvtártelepítő tevékenységével foglalkozik.

Suba János Magyarország déli határszakaszának történetét tárja az érdeklődő olvasó elé, különös hangsúlyt fektetve az államhatár, mint fogalom meghatározására annak tisztázására.

Süli-Zakar István–Csüllög Gábor szerzőpáros tanulmánya „A Délvidék helye és szerepe a Kárpát-medence társzerkezetében”. A szerzők a Délvidék helyzetét mutatják be az olvasó számára a történelem különböző időszakjaiban. Mindezeket igen gazdagon illusztrált térképekkel is szemléltetik.

Szulovszky János a délvidéki kisipar súlyának, szerepének alakulásáról ad tájékoztatást a 19. század utolsó harmadában. A kisipari tevékenységeket (hentes, órás, szappanos stb.) nagy részleteiben elemzi, amelyeket statisztikai adatokkal is alátámaszt.

Zsigmond Gábor tanulmányában a hajózás szerepének és jelentőségének a Dél-alföldi régióra és a Délvidékre gyakorolt hatását vizsgálja, különös tekintettel az interregionális kapcsolatokra.

A megjelent konferencia kötetet a történeti földrajz, a Délvidék iránt érdeklődők nagy haszonnal forgathatják.

Dr. PhD Komarek Levente